

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 338.001.36:[65.016.7+65.016.8]

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/158-16>

Минчинська І. В.

старший викладач,

Університет державної фіскальної служби України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2221-7860>

Mynchynska Iryna

University of the State Fiscal Service of Ukraine

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА
В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено дослідженню зарубіжного досвіду трансформації моделей державного регулювання банкрутства в умовах постіндустріального економічного розвитку та можливостей його використання під час визначення моделі державного регулювання банкрутства в Україні. Проведено порівняльну оцінку окремих елементів законодавства у сфері регулювання банкрутства у Великобританії, Німеччині, Франції, США та Росії, що дало змогу визначити особливості сучасного законодавчого регулювання відносин у цій сфері. Наведено детальну класифікацію типів моделей державного регулювання банкрутства та визначено критерії віднесення національних законодавств досліджуваних країн до тієї чи іншої моделі. Доведено необхідність перегляду вітчизняного законодавства у сфері регулювання банкрутства з урахуванням особливостей постіндустріального економічного розвитку.

Ключові слова: державна модель регулювання банкрутства, постіндустріальна економіка, неплатоспроможність, неоплатність, проредиторська модель, проредиторська модель, показники Індикатору «Вирішення неплатоспроможності» Проєкту «Ведення бізнесу».

FOREIGN EXPERIENCE OF GOVERNMENT BANKRUPTCY REGULATION
IN THE POST-INDUSTRIAL ECONOMY

The bankruptcy institution transformation in European and some others countries over the past 15-20 years have taken place under the influence of a paradigm shift of the enterprise as a basic economic institution in the post-industrial economy. Such a change in characteristics of enterprise also changes the understanding of the debtor in bankruptcy proceedings. The article is devoted to study the transformation of foreign models of government bankruptcy regulation in foreign countries in recent years, the possibility of using foreign experience in determining the model of government regulation in Ukraine. A comparative assessment of certain elements of legislation in the field of bankruptcy regulation in the UK, Germany, France, USA and Russia allowed to establish the features of modern legal regulation of relations in this area. A detailed classification of the types of models of government bankruptcy regulation is given and criteria for assigning national laws to one or another model are determined. The assessment of national legislation of foreign countries in the field of bankruptcy according to each of the criteria allowed to more accurately establish the legislation of these countries to one of the five models of government bankruptcy regulation: extremely pro-creditor's, moderate pro-creditor's, neutral, moderate pro-debtor's or extremely pro-debtor's. In particular, the model of government bankruptcy regulation in the United States is characterized as radically pro-receivable, as well as pro-receivables is the legislation in the field of bankruptcy in France. In other countries, there is a pro-creditor orientation of the legislative model of government bankruptcy regulation: from radical pro-creditor in the UK to moderately creditor in Germany and Russia. The need to revise the domestic legislation in the field of bankruptcy regulation in the direction of creating mechanisms to continue the operation of the debtor company regardless of the change of owner and/or organizational and legal entity form of the debtor as a result of bankruptcy proceedings.

Keywords: government model of bankruptcy regulation, post-industrial economy, balance sheet or absolute insolvency, short-term or practical insolvency, pro-debtor's model, pro-creditor's model, Resolving Insolvency Indicator.

JEL classification: G33, L51, F29

Постановка проблеми. В умовах значних технологічних і соціальних змін, які відбуваються у розвитку суспільства, відбуваються також і значні зміни в економіці, які зумовлюють зміну парадигми підприємства як головного елемента будь-якої економічної системи та базового економічного інституту в умовах постіндустріального розвитку економіки, зокрема таких елементів його можливої характеристики, як вартість та цінність. Зміна характеристик

підприємства під впливом процесів, характерних для постіндустріального розвитку економіки, а також глобалізаційних процесів змінює також розуміння підприємства-боржника й у процесах банкрутства, що зумовлює процеси трансформації інституту банкрутства європейських країн за останні 15–20 років та викликає необхідність перегляду моделі державного регулювання відносин у сфері банкрутства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень, що присвячені проблемі правового регулювання відносин банкрутства, вказує на наявність значної кількості публікацій із даної тематики, проте саме проблемі формування моделі державного регулювання банкрутства в Україні присвячено незначну їх кількість. Зокрема, вивченню зарубіжного досвіду державного регулювання банкрутства та можливостей його використання в Україні, а також формуванню вітчизняної моделі державного регулювання у цій сфері присвячено праці вітчизняних науковців Б. Вольвача [8], Ю. Чорної [18] та І. Кушнір [11]. Незважаючи на наявність значно більшої кількості наукових праць із даного напрямку в російських та білоруських наукових виданнях [6; 10; 12; 13; 15; 17; 19], питання трансформації моделі державного регулювання банкрутства в умовах постіндустріальної економіки не знайшло достатнього висвітлення ні в зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі.

Мета статті полягає у вивченні особливостей законодавства з питань регулювання банкрутства та типів моделей його державного регулювання у Великобританії, Німеччині, Франції, США та Росії, а також особливостей їх трансформації в умовах постіндустріального економічного розвитку з метою визначення можливостей використання зарубіжного досвіду під час формування національної моделі державного регулювання банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Визначення моделі державного регулювання банкрутства у будь-якій країні передусім потребує вивчення особливостей національного законодавства, що регулює дану сферу. Для проведення порівняльної оцінки національних систем регулювання банкрутства Великобританії, Німеччини, Франції, США та Росії розглянемо їхні спільні риси та відмінності на основі таких критеріїв, як характер цілі, що переслідує законодавство у сфері регулювання неплатоспроможності та банкрутства; роль держави та її участь у процедурах банкрутства; типи законодавчо визначених процедур та рівень їх складності; орган, якому відводиться головна роль у процесі судового розгляду; підстави для початку провадження справи про банкрутство та ін. Ураховуючи значну кількість вихідних критеріїв для проведення порівняльної оцінки, значний обсяг інформації, що аналізувалася, а також необхідність її подання за різними країнами в систематизованому вигляді, вважаємо за необхідне навести результати проведеної оцінки в табличній формі (табл. 1).

Проведена оцінка національних законодавств у сфері регулювання банкрутства США, Великобританії, Франції, Німеччини та Росії дала змогу визначити такі їхні особливості:

1. Кількість чинних законодавчих актів, що регулюють відносини у цій сфері, як основних, так і інших, що з ними пов'язані та регулюють окремі питання банкрутства, відрізняється залежно від країни. Так, французька система регулювання неспроможності характеризується наявністю у великої кількості норм, що посилаються на інші законодавчі акти [6], а американське законодавство в даній сфері повністю кодифіковане і регулюється дев'ятьма окремими главами Кодексу США й є законом федерального рівня, тобто обов'язковим для всіх штатів [2].

2. Метою правового регулювання неспроможності (банкрутства) в кожній із досліджуваних нами країн є досягнення таких макроекономічних цілей, як забезпечення економічної стабільності та ефективності функціонування економічної системи (США, Великобританія), оздоровлення економіки (Німеччина, Росія). Німецьке законодавство у сфері банкрутства, крім макроекономічної цілі, також виходить із мікроекономічної раціональності суб'єктів господарської діяльності, а французьке законодавство визначає цілі інституту банкрутства більш широко, ніж в інших країнах, – забезпечення соціальної стабільності в країні шляхом збереження діючих підприємств і робочих місць [8, с. 162].

3. Економічна сутність неспроможності (банкрутства) визначається на основі двох критеріїв, таких як неоплатність (англ. – balance sheet or absolute insolvency) та неплатоспроможність (short-term or practical insolvency). У законодавствах різних країн як підстава для початку провадження у справі про банкрутство відносно неспроможного боржника використовується або один із визначених вище критеріїв, або обидва в сукупності.

Спільною рисою законодавства більшості розвинених країн (США, Німеччина, Великобританія, Франція) стала тенденція його зміни в бік спрощення умов порушення справи про банкрутство завдяки більш широкому використанню критерію неоплатності (табл. 1), який може бути єдиним для ініціювання процесу банкрутства (Франція, Канада), додатковим до критерію неплатоспроможності (Німеччина, Австрія) або рівнозначним поряд із критерієм неплатоспроможності (Великобританія).

4. Розглядаючи питання щодо кола суб'єктів-боржників, щодо яких може бути відкрите провадження у справі про банкрутство, незалежно від особливостей законодавств країн ними є фізичні та юридичні особи, а в деяких країнах – товариства, що не є юридичними особами (Німеччина) або незареєстровані компанії (Великобританія). Майже в усіх країнах виключено зі складу суб'єктів державні утворення (США, Німеччина). Право подання заяви мають кредитори та боржники, у деяких країнах ініціатором подання заяви можуть виступати суд (Франція, Великобританія) та уповноважені органи, а також працівники підприємства-боржника, які мають вимоги щодо виплати вихідної допомоги та/або заборгованої заробітної плати (Росія). Щодо процедур, що можуть бути використані відносно боржників, найбільш прогресивним є законодавство США, яке передбачає наявність особливих типів процедур для окремих категорій боржників, наприклад для муніципалітетів або сімейних фермерських господарств.

5. Мінімальне судове втручання у управління підприємством-боржником під час реструктуризації боргів мають США та Великобританія, в інших країнах мають місце значне судове втручання та нагляд, а в Німеччині та Росії, крім судових органів, значну роль також відіграють арбітражні керуючі.

Отже, виявлені особливості законодавчого регулювання банкрутства у США, Великобританії, Франції, Німеччині та Росії дають змогу зробити загальні висновки щодо сформованої моделі державного регулювання банкрутства в зазначених вище країнах.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз елементів правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства зарубіжних країн

Порівняльна ознака	Країна			
	США	Франція	Німеччина	Росія
Назва чинного законодавчого акту	The U.S Code (Bankruptcy Code) (Chapter 7 - Liquidation and Chapter 11 - Reorganization; Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act (BAPCPA) 2005	1. Loi No. 84-148 du 1 mars 1984 relative à la prévention et le règlement amiable des difficultés des entreprises, Décret n° 85-295 du 1er mars 1985; 2. Loi n° 85-88 du 25 janvier 1985 relative au redressement et à la liquidation judiciaire des entreprises, Décret n° 85-1388 sur 27 poitrine 198 p.; Décret n° 88-430 du 21 avril 1988; 3. Ordonnance No 2014-326 du 12 mars 2014 portant réforme de la prévention des difficultés des entreprises et des procédures	1. Insolvenzordnung (InsO) 1999; 2. Limited Liability Companies Act	1. Федеральний закон Российской Федерации от 26.10.2002 № 127-ФЗ «О несостоятельности (банкротстве)»
Цілі	Забезпечення ефективного функціонування економіки	Забезпечення соціальної стабільності; збереження діючих підприємств, робочих місць та задоволення вимог кредиторів	Оздоровлення економіки, збереження робочих місць, задоволення інтересів боржника та кредитора	Досягнення економічної стабільності шляхом узгодження інтересів боржника та кредиторів (чесний розподіл активів)
Характер цілі	Макрорівнева	Макрорівнева	Макрорівнева та мікрорівнева	Макрорівнева
Роль держави	Мінімальна	Максимальна	Максимальна	Мінімальна
Підстави (критерії) порушення справи	Неплатоспроможність, також передбачає ознаку неоплатності	Модифікована ознака неоплатності	Неплатоспроможність при додатковій умові неоплатності	Неплатоспроможність та неоплатність одночасно
Суб'єкти боржники провадження у справі	Фізичні та юридичні особи; не можуть бути державні утворення	Фізичні та юридичні особи; не можуть бути об'єднання співвласників	Фізичні та юридичні особи, товариства, що не є юридичними особами; не можуть бути федерації або землі	Фізичні та юридичні особи, включаючи і незареєстровані компанії
Право подання заяви	Кредитори і боржник; не потрібно доводити наявність ознак банкрутства	Кредитори, боржник, суд і прокурор	Кредитори і боржник	Кредитори і боржник; суд може бути ініціатором провадження у справі

(Закінчення таблиці 1)

Порівняльна ознака	Країна				
	США	Франція	Німеччина	Росія	Великобританія
Типи процедур	ліквідація; реструктуризація муніципальної заборгованості; реорганізація; реструктуризація заборгованості сімейних фермерських господарств з постійним річним доходом; 5. реструктуризація заборгованості приватної особи з постійним доходом	1. Позасудове провадження: 1.1. Mandat ad nos (Спеціальний мандат); 1.2. Погодження у справі про неспроможність; 2.1. прискорений захист; 2.2. прискорений фінансовий захист; 2.3. судова реорганізація; 2.4. судова ліквідаційна процедура	загальна процедура, що закінчується ліквідацією та припиненням діяльності підприємства; судова реструктуризація шляхом самоуправління та розробки плану подолання неспроможності	спостереження; фінансове оздоровлення; зовнішнє управління; конкурсне провадження; мирова угода	Ліквідаційні процедури: добровільна ліквідація в інтересах керівництва та власників підприємства; добровільна ліквідація в інтересах кредиторів. Реорганізаційні процедури: зовнішнє управління; процедура добровільного врегулювання боргів підприємства; конкурсне провадження
Складність процедур	Спрощений	Спрощений	Ускладнений (тільки через судові органи)	Ускладнений (тільки через судові органи)	Збалансований
Орган, через який здійснюється участь держави	Урядова комісія з цінних паперів та бірж. Додатково Виконавче бюро федеральних керуючих Міністерства юстиції	Спеціальний орган виконавчої влади з питань неспроможності (банкрутства) відсутній. Участь державних і місцевих органів виконавчої влади здійснюється у вигляді фінансової або податкової допомоги. Певні повноваження має прокуратура	Федеральне міністерство юстиції	Федеральна служба Росії з фінансового оздоровлення та банкрутства. Уповноваженими органами є Федеральна податкова служба Росії, органи виконавчої влади суб'єктів РФ, органи місцевого самоврядування	Служба у справах про неспроможність (є офіційним підрозділом Міністерства промисловості і торгівлі)
Орган, якому надається основна роль	Мінімальне судове втручання в управління боржником під час реструктуризації, основну роль відіграє виконавче бюро федеральних керуючих	Арбітражний суд	Судові органи та арбітражні керуючі	Суд (важливу роль також відіграють арбітражні керуючі і кредитори через комітет або збори кредиторів)	Мінімальне судове втручання в управління боржником під час реструктуризації, основну роль відіграють управління
Участь суду	Середня	Значна	Значна	Значна	Незначна
Нааявність арбітражного керуючого	Федеральні керуючі є службовцями федерального уряду і призначаються Генеральним прокурором	Керуючий знаходиться під юрисдикцією прокуратури і представляє державу	Призначається судом	Затверджується арбітражним судом	Керуючий у справі про неспроможність призначається кредитором з переважними правами

Джерело: складено автором за даними [8; 10; 12; 13; 16; 17; 19]

Більш точне встановлення типу моделі вимагає проведення додаткової оцінки.

Віднесення національного законодавства у сфері регулювання банкрутства до тієї чи іншої моделі державного регулювання може здійснюватися за різними ознаками: 1. здатність правової системи зберігати органами управління неплатоспроможного боржника повноваження щодо управління під час здійснення процедур, пов'язаних із провадженням у справі про банкрутство з позицій можливостей проведення переговорів із кредитором; 2. на основі наявності в законодавстві механізмів, що дають змогу вижити бізнесу неплатоспроможного боржника та зберегти робочі місця незалежно від того, чи перейде він до іншого власника чи ні; 3. Залежно від співвідношення інтересів забезпечених та незабезпечених кредиторів [7, с. 63].

Моделі державного регулювання банкрутства відрізняються цілями, які держава визначає пріоритетними, регулюючи відносини у цій сфері: максимальне повернення засобів під час ліквідації неплатоспроможного боржника або максимальне збереження його бізнесу шляхом проведення реструктуризації підприємства до початку або в ході провадження справи про банкрутство. Диференціація систем правового регулювання банкрутства розвинутих країн на основі критерію цільової спрямованості законодавства дає змогу загалом виділити дві законодавчі теорії: «продебіторську», яка визначає пріоритетними інтереси боржника, що опинився у кризовому фінансовому стані та не може оплатити за своїми зобов'язаннями, та «прокредиторську», коли захищаються інтереси кредиторів.

Проте наведений поділ систем державного регулювання банкрутства, на думку деяких науковців, зокрема Ю. Трубіної [15] та Б. Вольвача [8], повною мірою не відображає низку істотних особливостей, що мають місце у законодавчому регулюванні відносин у цій сфері, тому вони пропонують проводити більш детальну класифікацію (табл. 2).

На основі проведеної оцінки окремих елементів національних законодавств у сфері регулювання банкрутства у США, Великобританії, Франції, Німеччині та Росії (табл. 1) та керуючись наведеними вище теоретичними підходами до класифікації моделей державного регулювання банкрутства (табл. 2), визначимо тип моделі для кожної з аналізованих країн (табл. 3).

Проведена оцінка національних законодавств США, Великобританії, Франції, Німеччині та Росії у сфері регулювання неспроможності (банкрутства) на основі використання трьох критеріїв (табл. 3) дала змогу більш точно визначити їх належність до тієї чи іншої моделі державного правового регулювання банкрутства. Загалом, аналізуючи розподіл країн світу за групами моделей державного регулювання банкрутства, необхідно зазначити, що більшість із них відноситься до помірно кредиторського та радикально кредиторського типів (табл. 4).

Питання ефективності продебіторської або прокредиторської моделі державного правового регулювання банкрутства з погляду національних інтересів має дискусійний характер, оскільки серед експертів відсутня єдина думка щодо цього.

Класифікація моделей систем державного правового регулювання банкрутства, здійснена переважно на основі аналізу положень національних законодавств або результатах їх застосування, відображає тільки правовий бік проведеної класифікації, тому, на нашу думку, потребує додаткового проведення оцінки показників індикатору «Вирішення неплатоспроможності» Проекту «Ведення бізнесу», які відображають економічну ефективність регулювання неспроможності (банкрутства) в країні (табл. 5).

У середньому ефективність правових систем регулювання банкрутства в розвинених країнах (США, Великобританія, Німеччина, Франція) за такими ключовими показниками індикатору «Вирішення неплатоспроможності» в Доповіді «Ведення бізнесу», як коефіцієнт повернення засобів (окрім Франції, де середнє значення показника за 2004–2020 р. у середньому на 25% нижче показника по інших розвинених країнах), час для повернення заборгованості (крім Франції, де показник у середньому вдвічі перевищує середнє значення по інших розвинених країнах) та кінцевий результат вирішення справи про неспроможність (банкрутство) боржника, знаходиться на одному рівні. Відмінні значення показників має Росія, яка відстає за всіма ключовими показниками.

Показники індикатору «Вирішення неплатоспроможності» Доповіді «Ведення бізнесу» США ставлять під сумнів наведену М. Телюкіною думку про менш низьку економічну ефективність систем державного

Таблиця 2

Класифікація моделей системи державного регулювання банкрутства

Назва моделі	Сутнісна характеристика моделі
Радикально продебіторська модель	Під час провадження у справі про банкрутство здійснюється орієнтація на захист інтересів боржника. Держава прагне створити для таких суб'єктів умови для їх виходу з критичної ситуації, в т. ч. і допомога щодо погашення боргів та отримання можливостей почати діяльність заново.
Помірно продебіторська модель	Здебільшого віддається перевага захисту фінансових інтересів боржників із метою створення умов для виходу їх із кризового стану, звільнення від боргів та продовження діяльності, проте окремі положення законодавства надають перевагу інтересам кредитора.
Нейтральна модель	Дотримується баланс інтересів усіх учасників процесу з орієнтацією на збереження підприємства, що знаходиться в кризовому стані. У випадках, пов'язаних з обставинами непереборної сили (форс-мажорними обставинами), віддається перевага інтересам боржника.
Помірно прокредиторська модель	Поряд із правами кредиторів ураховуються права інших учасників конкурсного процесу.
Радикально прокредиторська модель	Основне завдання – задоволення вимог кредиторів шляхом повного задоволення їхніх вимог під жорстким контролем збереження активів боржника та оперативною його ліквідацією. Права боржника та його статус практично не враховуються.

Джерело: складено автором за даними [8; 15]

Таблиця 3

Моделі системи державного регулювання банкрутства в США, Великобританії, Франції, Німеччині та Росії

Назва країни	Загальний висновок щодо типу моделі ¹	Критерій віднесення національного законодавства до тієї чи іншої моделі державного регулювання банкрутства		
		1. Можливість збереження боржником управління та ведення переговорів із кредиторами під час процедур банкрутства	2. Наявність законодавчо визначених механізмів, що дають змогу вижити бізнесу боржника та зберегти робочі місця незалежно від зміни власника	3. Співвідношення інтересів забезпечених та незабезпечених кредиторів (послідовність задоволення вимог кредиторів)
США	Радикально прорекредиторське	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Відповідно до Глави 11, органи керівництва боржника можуть здійснювати самостійне управління діяльністю підприємства (процедура «боржник в управлінні» debtor-in-possession (DIP)).</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Головною метою законодавства є задоволення вимог кредиторів шляхом саме реорганізаційних процедур (реабілітація), а не ліквідаційних, також збереження зайнятості.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Після першочергової оплати адміністративних і професійних витрат і зборів у другу чергу задовольняються незабезпечені вимоги кредиторів.</i>
Франція	Помірно прорекредиторське	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>У позасудових процедурах менеджмент боржника самостійно здійснює управління. У рамках судових процедур призначаються керуючий або ліквідатор.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Надається перевага продовженню функціонування бізнесу та збереженню зайнятості та меншою мірою – інтересам кредиторів.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>У захисних та реорганізаційних процедурах активи боржника заморожуються. У ліквідаційних процедурах у порядку черговості задоволення вимог кредиторів.</i>
Німеччина	Помірно прорекредиторське	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Підприємство має можливість зберегти управління в рамках попереднього провадження.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Головний принцип законодавства – задоволення вимог кредиторів.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Черговість задоволення вимог: 1. забезпечені кредитори; 2. незабезпечені кредитори; субординовані кредитори.</i>
Росія	Помірно прорекредиторське	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>У процедурах нагляду та фінансового оздоровлення керівництво боржника продовжує управління крім виконання деяких операцій та прийняття певних рішень. Під час процедури зовнішнього управління та конкурсного провадження керівництво боржника повністю усувається від управління.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Законодавство спрямоване на ліквідацію боржника, а не на відновлення його діяльності через те, що законодавчо кредиторам надається свобода вибору процедури банкрутства відносно боржника.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Законодавство передбачає особливий порядок оплати забезпечених вимог – забезпечені кредитори отримують 70% надходжень від продажу закладених активів. За відсутності вимог першої і другої черговості забезпечений кредитор може отримати до 90% виручки від продажу закладених активів.</i>
Великобританія	Радикально прорекредиторське	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Підприємство не має можливості зберегти управління. Залежно від процедури призначається зовнішній керуючий, ліквідатор або офіційний керуючий конкурсною масою.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>У законодавстві визначено одну процедуру – зовнішнє управління, яке спрямоване на відновлення платоспроможності боржника.</i>	Прорекредиторське спрямування законодавства <i>Черговість розподілу активів: 1. забезпечені кредитори; 2. витрати на ліквідацію; 3. кредитори, вимоги яких забезпечені заставою нефіксованого майна; 4. незабезпечені кредитори.</i>

¹ Під час формування загального висновку щодо типу моделі державного управління неспроможністю (банкрутством) вважаємо, що більш значимими є перша та третя класифікаційні ознаки віднесення національного законодавства до тієї чи іншої моделі державного регулювання неспроможності (банкрутства).

Джерело: складено автором за даними [1; 2; 4; 5; 16]

Таблиця 4

Класифікація національних законодавств країн світу відповідно до їх належності до тієї чи іншої моделі державного регулювання банкрутства

Назва моделі	Країни, де використовується модель
Радикально продебіторська модель	США ¹
Помірно продебіторська модель	Бельгія, Греція, Іспанія, Португалія, Таїланд, Франція ² , частина держав Північно-Західної частини Африки і майже вся Центральна та Південна Америка
Нейтральна модель	Данія, Італія, Словаччина, Чехія
Помірно прокредиторська модель	Індонезія, Канада, Нідерланди, Німеччина ^{2,2} , Норвегія, Польща, Росія ² , Тайвань, Фінляндія, Швеція, ПАР, Південна Корея, Японія
Радикально прокредиторська модель	Австралія, Бангладеш, Великобританія ³ , Гонконг, Ізраїль, Індія, Ірландія, Нова Зеландія, Пакистан, Сінгапур

¹ Визначено автором на основі оцінки національного законодавства за класифікаційними ознаками віднесення національного законодавства до тієї чи іншої моделі державного регулювання неспроможності (банкрутства).

² До 1999 р. німецьке законодавство про банкрутство носило радикально прокредиторський характер, модель регулювання банкрутства була відома під назвою «модель Манфреда Бельца». Джерело: складено автором за даними табл. 4 та на основі [15; 17]

Таблиця 5

Ефективність правової моделі державного регулювання банкрутства на основі показників індикатору «Вирішення неплатоспроможності» Доповіді «Ведення бізнесу»

Назва країни	Місце країни в рейтингу ¹	Кінцевий результат процесу ²		Час для повернення заборгованості роки		Вартість відшкодування боргу, % від вартості об'єкта нерухомості		Коефіцієнт повернення засобів (центів за долар)	
		2020 р.	Середнє значення за 2004–2020 рр.	2020 р.	Середнє значення за 2004–2020 рр.	2020 р.	Середнє значення за 2004–2020 рр.	2020 р.	Середнє значення за 2004–2020 рр.
США	2	1	1	1	1	10	10	81	81,73
Франція	26	1	1	1,9	1,9	9	9	74,8	56,75
Німеччина	4	1	1	1,2	1,2	8	7,18	79,8	81,86
Росія	57	0	0	2	2	9	9	43	41,63
Великобританія	14	1	1	1	1	6	6	85,4	86,53

¹ Дані наведені за індикатором «Вирішення неплатоспроможності» Доповіді «Ведення бізнесу-2020»

² Кінцевий результат вирішення справи: 0 балів, якщо активи продаються частинами; 1 бал якщо підприємство продовжує функціонувати як єдине ціле. Ступінь задоволення вимог кредиторів залежить від того, чи буде підприємство продовжувати існування після завершення процесу банкрутства як єдине ціле або його майно буде продане частинами. Джерело: складено автором за даними [3]

правового регулювання неплатоспроможності (банкрутства), що мають продебіторську спрямованість: «Очевидно, що економічний результат у прокредиторських системах значно вище. Відповідно, побудова конкурсного законодавства в прокредиторському ключі дає, насамперед, лише позитивний економічний ефект» [14].

Варто зазначити, що показники ефективності правових систем регулювання банкрутства США та Великобританії – країн, які мають діаметрально протилежні за спрямуванням моделі державного правового регулювання, – приблизно знаходяться на одному рівні (табл. 5), що підтверджує думку деяких авторів про неприциповість продебіторського або прокредиторського спрямування законодавства [7], а більш вагоме значення створення ефективної інфраструктури для використання реабілітаційних або ліквідаційних процедур. Підтвердженням цього є Франція, сучасне законодавство у сфері неспроможності (банкрутства) якої має помірно продебіторське спрямування (до реформ французького законодавства 2013 р. – радикально продебіторське) аналогічно законодавству США, має найгірші показники серед розвинених країн, хоча і належить до тієї ж моделі, що й законодавство США, що має найкращі результати серед аналізованих країн та займає друге місце у світі за індикатором «Вирішення неплатоспроможності» в Доповіді «Ведення бізнесу – 2020».

Загалом загальна тенденція останніх років указує на зміни законодавства у сфері регулювання неспроможності (банкрутства) багатьох розвинених країн у бік їх продебіторського спрямування: після 2003 р. третина країн – членів Європейського Союзу переглянула національні законодавства у цій сфері в бік переходу від переважного використання ліквідаційних процедур до реорганізаційних навіть у таких країнах, як Великобританія та Німеччина, де законодавство про банкрутство історично мало прокредиторське спрямування, були внесені зміни, спрямовані на відновлення бізнесу боржника [19, с. 21]. Орієнтація країн із розвинутою економікою на більш широке використання в процедурах банкрутства реабілітаційних процедур зумовлюється передусім процесами постіндустріального розвитку економік розвинених країн.

В умовах постіндустріального суспільства цінність підприємства як економічної системи не дорівнює простій сукупності його майнових активів, бо основним засобом виробництва виступає кваліфікація працівників, а джерелом капіталу – власність на нематеріальні активи [9, с. 99]. Оскільки вартість бізнесу не дорівнює сумі вартості його окремих активів, тому вартість діючого бізнесу об'єктивно вище, ніж матеріальний актив або їх сукупність. Така особливість підприємства в умовах постіндустріального економічного розвитку

визначає необхідність перегляду моделей державного регулювання банкрутства в бік їх переважного продебіторського спрямування.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки: віднесення країни до тієї чи іншої моделі державного регулювання банкрутства має здійснюватися на основі оцінки законодавчо визначених норм регулювання відносин у цій сфері та показників використання ліквідаційних та реорганізаційних процедур відносно підприємств-боржників; для уточнення типу моделі державного правового регулювання банкрутства важливою є її оцінка з позицій економічної ефективності її функціонування на основі використання показників індикатору

«Вирішення неплатоспроможності» Доповіді «Ведення бізнесу»; ефективність функціонування моделі державного регулювання банкрутства загалом не залежить від продебіторського чи прокредиторського спрямування законодавства у цій сфері, про що свідчать показники індикатору «Вирішення неплатоспроможності» Доповіді «Ведення бізнесу», а визначається ефективністю господарсько-правового регулювання неспроможності (банкрутства); у сучасних умовах постіндустріального економічного розвитку для забезпечення ефективності функціонування економічної системи держави пріоритетним є формування моделі державного регулювання банкрутства продебіторського спрямування.

Список використаних джерел:

1. Baumgartner F., Dupuis A. The Insolvency Review – France. *The Law Reviews*. United Kingdom, December 2019. Edition 7. URL: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211460/france> (accessed: 14 July 2020).
2. Bernstein Donald S., Graulich T., Robertson C. S., Green T. The Insolvency Review – United States. *The Law Reviews*. United Kingdom, December 2019. Edition 7. URL: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211461/united-states> (accessed: 14 July 2020).
3. Doing business : Business Regulation Evaluation. Retrospective Datasets and Trend Data. Washington, USA : WORD BANK GROUP, 2020. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/custom-query> (accessed: 14 July 2020).
4. Domenget-Morin C., Pousset B., Gicquel M., Cobigo E. Insolvency 2019. France. *PRACTICE GUIDES*. Chambers and Partners, London, United Kingdom. November 20, 2019. Second Edition. URL: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/insolvency-2019-second-edition/france> (accessed: 14 July 2020).
5. Newman P., McMaster K., Drylie I. The Insolvency Review – England & Wales. *The Law Reviews*. United Kingdom, December 2019. Edition 7. URL: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211455/england-wales> (accessed: 14 July 2020).
6. Безбородова Т.И. Сравнительный анализ моделей идентификации несостоятельности предприятий. *Экономический анализ: теория и практика*. 2003. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-modeley-identifikatsii-nesostoyatelnosti-predpriyatiy> (дата обращения: 20.07.2020).
7. Бештоев М.И. Тенденции развития института банкрутства: движение от репрессии к реабилитации должника. *СРРМ*. 2015. № 5(92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-instituta-bankrotstva-dvizhenie-ot-repressii-k-reabilitatsii-dolzhnika> (дата обращения: 20.07.2020).
8. Вольвач Б.В. Моделі правового регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 159–166. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_1/29.pdf (дата звернення: 22.08.2020).
9. Галкин С.С. Правовой анализ моделей банкрутства должника – юридического лица с учетом современных условий постиндустриального общественного развития. *Актуальные проблемы российского права*. 2016. № 8(69). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-analiz-modeley-bankrotstva-dolzhnika-yuridicheskogo-litsa-s-uchetom-sovremennyh-usloviy-postindustrialnogo-obshchestvennogo-razvitiya> (дата обращения: 05.09.2020).
10. Королев В.В., Чупрова А.Ю. Особенности законодательства о банкротстве США и Великобритании: сравнительно-правовой аспект. *Проблемы экономики и юридической практики*. 2007. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-zakonodatelstva-o-bankrotstve-ssha-i-velikobritanii-sravnitelno-pravovoy-aspekt> (дата обращения: 09.07.2020).
11. Кушнір І. Особливості державного регулювання банкрутства: зарубіжний досвід та національний аспект. *Репозиторий Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46348/25-Kushnir.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.08.2020).
12. Попелуев Е.Л., Чистяков П.Д. Основания несостоятельности по законодательству Федеративной Республики Германия. *Наука. Общество. Государство*. 2018. Т. 6. № 2(22). URL: https://esj.pnzgu.ru/files/esj.pnzgu.ru/potseluev_el_chistyakov_pd_2018_2_11.pdf (дата обращения: 22.08.2020).
13. Скрипичников Д.В. Некоторые вопросы законодательства о несостоятельности (банкротстве) Великобритании. *ПСЭ*. 2010. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-zakonodatelstva-o-nesostoyatelnosti-bankrotstve-velikobritanii> (дата обращения: 05.12.2018).
14. Телюкина М.В. Продолижниковые элементы в современном российском конкурсном праве – наличие и целесообразность. *Юрист*. 2013. № 24. С. 3–5.
15. Трубина Ю.Е. Технология оценки национального законодательства о несостоятельности (банкротстве). *Новости науки и технологий*. 2016. № 2(37). С. 29–35. URL: http://belisa.org.by/pdf/Publ/Art5_i37.pdf (дата обращения: 02.09.2020).
16. Федеральный закон от 26.10.2002 № 127-ФЗ «О несостоятельности (банкротстве)» (с изменениями на 31 июля 2020 г.) (редакция, действующая с 1 сентября 2020 г.). *Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации*. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901831019> (дата обращения: 22.09.2020).
17. Чернова М.В. Сравнительный анализ зарубежных процедур корпоративного банкротства. *Финансы и кредит*. 2008. № 46(334). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-zarubezhnyh-protsedur-korporativnogo-bankrotstva> (дата обращения: 29.07.2020).
18. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Київ, 2018. 19 с.
19. Шишмарева Т.П. Институт несостоятельности в России и Германии : монография. Москва, 2015. 332 с.

References:

1. Baumgartner F., Dupuis A. (2019) The Insolvency Review – France. *The Law Reviews* (electronic journal), (7th ed.). Available at: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211460/france> (accessed 14 July 2020).
2. Bernstein Donald S., Graulich T., Robertson C. S., Green T. (2019) The Insolvency Review – United States. *The Law Reviews* (electronic journal), (7th ed.). Available at: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211461/united-states> (accessed 14 July 2020).
3. DOING BUSINESS: Business Regulation Evaluation. Retrospective Datasets and Trend Data (2020) [Site of journal WORD BANK GROUP]. Available at: <https://russian.doingbusiness.org/ru/custom-query> (accessed 14 July 2020).
4. Domenget-Morin C., Pousset B., Gicquel M., Cobigo E. (2019) Insolvency 2019. France. *PRACTICE GUIDES*. (2nd ed.). Available at: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/insolvency-2019-second-edition/france> (accessed 14 July 2020).
5. Newman P., McMaster K., Drylie I. (2019) The Insolvency Review – England & Wales. *The Law Reviews* (electronic journal), (7th ed.). Available at: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-insolvency-review-edition-7/1211455/england-wales> (accessed 14 July 2020).
6. Bezborodova T.I. (2003) Sravnitel'nyy analiz modeley identifikatsii nesostoyatel'nosti predpriyatiy [Comparative Analysis of Enterprise Insolvency Identification Models]. *Ekonomicheskii analiz: teoriya i praktika* [Economic analysis: theory and practice] (electronic journal), no. 3. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-modeley-identifikatsii-nesostoyatelnosti-predpriyatiy> (accessed 20 July 2020).
7. Beshtoyev M.I. (2015) Tendentsii razvitiya instituta bankrotstva: dvizheniye ot repressii – k reabilitatsii dolzhnika [Development trends of bankruptcy institution: movement from repression to rehabilitation of the debtor]. *CPPM* [CPPM] (electronic journal), no. 5 (92), pp. 62–74. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-instituta-bankrotstva-dvizhenie-ot-repressii-k-reabilitatsii-dolzhnika> (accessed 20 July 2020).
8. Volvach B. V. (2019) Modeli pravovoho rehulivannia vidnosyn neplatospromozhnosti ta bankrutstva [Legal regulation of insolvency and bankruptcy models. Pravo i suspilstvo] [Law and society] (electronic journal), no. 3, pp. 159–166. Available at: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_1/29.pdf (accessed 22 August 2020).
9. Galkin S. S. (2016) Pravovoy analiz modeley bankrotstva dolzhnika-yuridicheskogo litsa s uchetom sovremennykh usloviy postindustrial'nogo obshchestvennogo razvitiya [Legal analysis of models of bankruptcy of a legal entity with due regard to modern conditions of postindustrial society development]. *Aktual'nyye problemy rossiyskogo prava* [Actual problems of Russian law] (electronic journal), no. 8(69). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-analiz-modeley-bankrotstva-dolzhnika-yuridicheskogo-litsa-s-uchetom-sovremennykh-usloviy-postindustrialnogo-obshchestvennogo> (accessed 05 September 2020).
10. Korolev V. V., Chuprova A. Yu. (2007) Osobennosti zakonodatel'stva o bankrotstve SSHA i Velikobritanii: sravnitel'no-pravovoy aspekt [Features of the bankruptcy legislation of the United States and Great Britain: a comparative legal aspect]. *Problemy ekonomiki i yuridicheskoy praktiki* [Problems of economics and legal practice] (electronic journal), no. 1. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-zakonodatelstva-o-bankrotstve-ssha-i-velikobritanii-sravnitelno-pravovoy-aspekt> (accessed 09 July 2020).
11. Kushnir I. (2008) Osoblyvosti derzhavnogo rehulivannia bankrutstva zarubizhnyi dosvid ta natsionalnyi aspekt [Features of state regulation of bankruptcy: foreign experience and national aspect]. *Repozytoryi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho* [Repository of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky] (repository). Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46348/25-Kushnir.pdf?sequence=1> (accessed 22 August 2020).
12. Potseluyev Ye. L., Chistyakov P. D. (2018) Osnovaniya nesostoyatel'nosti po zakonodatel'stvu Federativnoy Respubliki Germaniya [Reasons for insolvency under the laws of the Federal Republic of Germany]. *Repozytorij Elektronnoho nauchnogo zhurnala «Nauka. Obshchestvo. Gosudarstvo»* [Repository of the Electronic Scientific Journal «Science. Society. State»] (electronic journal), vol. 6, no. 2(22). Available at: https://esj.pnzgu.ru/files/esj.pnzgu.ru/potseluev_el_chistyakov_pd_2018_2_11.pdf (accessed 22 August 2020).
13. Skripichnikov D. V. (2010) Nekotoryye voprosy zakonodatel'stva o nesostoyatel'nosti (bankrotstve) Velikobritanii [Some questions of UK insolvency (bankruptcy) law]. *PSE* [PSE] (electronic journal), no. 2. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-zakonodatelstva-o-nesostoyatelnosti-bankrotstve-velikobritanii> (accessed 5 July 2020).
14. Telyukina M. V. (2013) Prodolzhnikovyye elementy v sovremennom rossiyskom konkursnom prave – nalichiyе i tselesoobraznost' [Pro-debtor's elements in modern Russian bankruptcy law – availability and feasibility]. *Yurist* [Lawyer], (electronic journal), no. 24, pp. 3–5.
15. Trubina Yu. Ye. Tekhnologiya otsenki natsional'nogo zakonodatel'stva o nesostoyatel'nosti (bankrotstve) (2016) [Technology for assessment of the belarusian legislation on insolvency (bankruptcy)]. *Novosti nauki i tekhnologiy* [Science and technology news] (electronic journal), no. 2(37), pp. 29–35. Available at: http://belisa.org.by/pdf/Publ/Art5_i37.pdf (accessed 2 July 2020).
16. Federalnyi zakon «O nesostoyatel'nosti (bankrotstve)» [Federal Law «Insolvency (bankruptcy)»]. (n.d.). *Elektronnyy fond pravovoy i normativno-tekhnicheskoy dokumentatsii*. Retrieved from: <http://docs.cntd.ru/document/901831019> (in Russian)
17. Chernova M.V. Sravnitel'nyy analiz zarubezhnykh protsedur korporativnogo bankrotstva (2008) [Comparative analysis of foreign corporate bankruptcy procedures]. *Finansy i kredit* [Finance and credit] (electronic journal), (electronic journal), no. 46(334). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-zarubezhnyh-protsedur-korporativnogo-bankrotstva> (accessed 29 July 2020).
18. Chorna Yu. V. (2018) Svitovi sistemi bankrutstva: gospodars'ko-pravoviy aspekt [Global bankruptcy systems: economic and legal aspect]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. (in Ukrainian)
19. Shishmareva T.P. (2015) Institut nesostoyatel'nosti v Rossii i Germanii [Insolvency Institute in Russia and Germany]. Moscow: Statut. (in Russian)